

Bijlage VWO

2021

tijdvak 1

Nederlands

Tekstboekje

Tekst 1

We leren (n)iets van de geschiedenis

(1) In brede kring leeft het idee dat kennis van de geschiedenis een nuttige zaak is. We zouden kunnen leren van historische ervaringen. Als we een analyse hebben gemaakt van de oorzaken van historische mislukkingen en rampen, kunnen we daaruit conclusies trekken over het te voeren beleid in heden en toekomst.

5 Kortom, wie het verleden kent, hoeft het niet te herhalen.

(2) Historici moeten dan wel opmerkelijk verstandige lieden zijn en zo doende veelgevraagde beleidsdeskundigen. Wie even nadenkt over deze gedachten, zal zich realiseren dat die grotendeels onjuist moeten zijn. Anders zouden we ondertussen toch wereldwijd in vrijwel perfecte

10 samenlevingen moeten leven?

(3) Je hebt niet veel aan historische kennis. In Nederland hebben we de afgelopen jaren te maken gehad met de uitzonderlijke situatie dat twee

15 opeenvolgende minister-presidenten geschiedenis hadden gestudeerd. Zij hebben echter nimmer de indruk gewekt dat hun beleid aan kwaliteit heeft gewonnen door hun historische

20 kennis.

(4) Ik heb vrijwel mijn hele werkzame leven doorgebracht onder historici. Mij is echter nooit opgevallen dat historici betere analisten van hun

25 eigen tijd waren dan niet-historici. Zij waren onveranderlijk even verrast

door de gebeurtenissen in hun eigen tijd als niet-historici. Zagen zij het einde van de Koude Oorlog¹⁾

30 aankomen, en wat daarvan de betekenis en consequenties zouden zijn? Helemaal niet. Met de kredietcrisis ging het al niet anders. Historici onderscheiden zich in niets van hun

35 verwarde tijdgenoten.

(5) Een helder inzicht in de eigen tijd heeft te maken met gezond verstand en een goed gevoel voor maatschappelijke verhoudingen. In het algemeen geldt dat we steekblind de toekomst in struikelen. De meeste academische historici die ik heb gekend, zullen overigens direct toegeven dat historische kennis geen

45 enkele garantie is voor een betere kijk op heden en toekomst.

(6) Het menselijk leervermogen is beperkt als het gaat om historische kennis en de emoties van de waan

50 van de dag zijn dominant. Als er al een periode is uit ons nationale verleden die velen beschouwen als een leerzaam en bruikbaar verleden, dan is het wel de Duitse bezetting.

(7) Nu al zeven decennia wordt ons

55 elk jaar door tientallen, zo niet honderden sprekers op 4 en 5 mei voorgehouden dat wat in die vijf jaren is gebeurd, nooit meer mag gebeuren. Dat er uit de gebeurtenissen van

60 die jaren en de periode daarvoor belangrijke lessen moeten worden

- geleerd. Discriminatie en uitsluiting mogen nooit worden getolereerd.
- 75 Ons land moet gastvrij zijn als het gaat om de opvang van vluchtelingen die in eigen land met de dood worden bedreigd. Onze steden staan vol met monumenten die ons aan die essentiële, uniek leerzame periode uit ons verleden herinneren.
- (8) We hebben mooie internationale verdragen ondertekend waarin we beloven vluchtelingen op te nemen.
- 85 Van dit leerzame verleden, dit volstrekte dieptepunt in onze nationale geschiedenis, heeft een groot deel van de huidige Nederlandse bevolking niets geleerd. Zodra de gelegenheid zich voordeed, bleken vele Nederlanders direct bereid tot discriminatie en uitsluiting.
- (9) Nu het ernaar uitziet dat Nederland enkele tienduizenden vluchtelingen uit het Midden-Oosten zal opnemen, zijn we getuige van een beschamende vreemdelingenhaat. Alle klassieke verdachtmakingen van 'De Ander' worden onmiddellijk van stal gehaald, zonder enig steekhoudend bewijs. We hadden op 4 en 5 mei beter gratis poffertjes kunnen uitdelen; dat had evenveel geholpen als al die prachtige toespraken van de afgelopen zeventig jaar.
- (10) Terwijl academische historici niet veel moeten hebben van een bruikbaar verleden, zijn 'de media' er dol op. Die veronderstelde bruikbaarheid blijkt meestal het gevolg van simpele en misleidende analogieën. De bekendste en meestgebruikte analogie betreft de teloorgang van de Weimar Republiek en de opkomst van het nationaalsocialisme, in combinatie met het fenomeen Hitler. Vrijwel iedere nieuwe dictator wordt vroeg of laat vergeleken met Hitler, waarbij dan de veronderstelling is dat
- 120 de nieuwe dictator vergelijkbare gevaren voor de wereld zou kunnen veroorzaken. Daarbij wordt bijna altijd vergeten dat Duitsland in de jaren dertig de tweede industriële mogendheid ter wereld was.
- (11) Zoals bekend is, hebben de andere grote mogendheden in de jaren dertig aanvankelijk gedacht dat zij Hitler met concessies wel teverden konden stellen, zodat hij ingepast kon worden in het bestaande Europese statensysteem. Omdat daar in het geval van nazi-Duitsland niets van terecht is gekomen, hebben velen daaruit de historische les gedestilleerd dat er met dictaturen nooit te praten valt. Zo is er in het begin van de Koude Oorlog vaak geargumenteerd dat er met de Sovjet-Unie nu eenmaal niet te overleggen viel. Hitler en Stalin waren echter totaal verschillende schurken en de Sovjet-Unie was nazi-Duitsland niet.
- (12) Ter gelegenheid van het feit dat in 2014 het begin van de Eerste Wereldoorlog een eeuw geleden was, verschenen er pretentieuze artikelen in de krant waarin de suggestie werd gewekt dat de strategische situatie in Europa in 2014, met de Russische leider als hoofdrolspeler, sterk deed denken aan de rampzalige gebeurtenissen van een eeuw eerder. Het zou zomaar helemaal mis kunnen gaan. Dat de alliantiestructuur van 2014 fundamenteel anders was dan in 1914, dat het bestaan van nucleaire wapens een grote oorlog in Europa uiterst onwaarschijnlijk heeft gemaakt en dat de machtsbasis van Poetin in vergelijking met die van het westers bondgenootschap (NAVO² plus EU) niets voorstelt, werd niet duidelijk gemaakt. Paniekzaaierij is immers een van de belangrijkste activiteiten van 'de media'.

(13) Een andere vaak gebruikte analogie is de ondergang van het (West-)Romeinse Rijk³⁾. Het relatieve machtsverval van de VS is volgens conservatieve stemmingmakers goed te vergelijken met de verzwakking van het Romeinse Rijk in zijn nadagen. Dat werd overspoeld door barbaarse immigranten en was door politieke disfunctie niet in staat zich te verdedigen. En geldt dat eigenlijk ook niet voor de EU?

(14) Daarbij wordt licht vergeten dat het Romeinse imperium een straatarme, pre-industriële natie was met een infrastructuur die tekortschoot. Zowel de VS als de EU vertonen gebreken, maar dat neemt niet weg dat hun organisatievermogen en infrastructuur van een andere orde zijn dan die van het Romeinse Rijk. Bovendien hebben de immigrantenstromen geen militaire capaciteit, zoals de barbaarse stammen.

(15) In 1988 verscheen *Thinking in Time* van de historicus Ernest R. May en de politoloog Richard Neustadt. De ondertitel van dat boek luidt *The Uses of History for Decision-Makers*. Kortom, geschiedenis waar je wat aan hebt. Het boek levert concrete, zij het teleurstellend beperkte resultaten voor beleidsmakers. De auteurs zijn zich bewust van het feit dat ze bezig zijn met een academische exercitie en dat hun boek, hoe nuttig ook, ongetwijfeld niet gelezen zal worden door de politici die de beslissingen nemen die later vaak zeldzaam stompzinnig blijken te zijn – bijvoorbeeld de Amerikaanse invasie van Irak in 2003.

(16) De gebruikte geschiedenis bestaat in het boek uit analyses van historische gebeurtenissen die vooral de Amerikaanse buitenlandse politiek betreffen. De auteurs komen na een

uitputtende analyse van hun historisch materiaal met drie aanbevelingen voor degenen die belangrijke beslissingen moeten nemen.

(17) In de eerste plaats is het zaak geen overhaaste besluiten te nemen. Rust is van eminent belang. Vooral over de doelstellingen van het beleid dient helderheid te bestaan. Ten tweede zijn alle historische analogieën uit den boze. Die leiden eigenlijk altijd tot ongewenste resultaten. In de derde plaats is het van wezenlijk belang om de wordingsgeschiedenis van de crisis, waarin beslissingen moeten worden genomen, zo nauwkeurig mogelijk te beschrijven en te analyseren. Na een dik boek met gevalsbeschrijvingen is dit een nogal mager resultaat. Iedereen met gezond verstand had dit zelf kunnen bedenken. Historicus hoef je er niet voor te zijn.

(18) Toch is dit ook een pleidooi voor historische kennis. De historicus kan uitleggen waarom een analogie niet deugt als basis voor besluitvorming. Historische situaties lijken misschien soms op elkaar, maar dat wil niet zeggen dat ze identiek zijn en dezelfde dynamiek vertonen. Historici kunnen vanzelfsprekend de wordingsgeschiedenis van een conflict of beleidsmatig probleem beschrijven, al zal vaak blijken dat zij het onderling niet eens zijn over die geschiedenis.

(19) Maar historici, hoe bekwaam ook, kunnen weinig verstandigs over de toekomst zeggen. Wat we zeker weten over de toekomst, is banaal en kan iedereen bedenken. Anders dan veel leken denken, herhaalt de geschiedenis zich niet. Zeker, er zijn patronen die steeds weer opnieuw voorkomen, maar die patronen wijken op subtiele wijze van elkaar af.

(20) Het valt enigszins te vergelijken met de vier seizoenen die elk jaar terugkeren. Dat op de herfst de winter zal volgen, staat vast. Maar 265 hoe streng die winter zal worden, is onvoorspelbaar. Het historisch proces zorgt steeds weer voor verrassende wendingen en geheel

onverwachte gebeurtenissen. Veel 270 van de huidige technologie is al tientallen jaren geleden aangekondigd, maar wellicht de belangrijkste technische noviteit van de afgelopen jaren, de smartphone, was een 275 onvoorziene ontwikkeling.

*naar: Maarten van Rossem
uit: Maarten! vrijdag 27 november 2015*

noot 1 De Koude Oorlog (1945-1991) was een periode van gewapende vrede tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie, en hun verschillende bondgenoten.

noot 2 De Noord-Atlantische Verdrags Organisatie (NAVO) werd in 1949 opgericht met als doel door onderlinge samenwerking de veiligheid van niet-communistische landen van Europa tegen eventuele agressie van de Sovjet-Unie te waarborgen.

noot 3 In 476 werd de laatste West-Romeinse keizer afgezet en hield het West-Romeinse Rijk op te bestaan.

Tekst 2

De fata morgana van een basisinkomen

(1) Er is weer volop aandacht voor het idee van een basisinkomen. Een linkse partij bracht een manifest uit met een pleidooi voor een (lokaal) 5 basisinkomen en de gemeenten Nijmegen, Wageningen en Tilburg willen hiermee gaan experimenteren. (2) Voor de media is Rutger Bregman het gezicht van dit nieuwe pleidooi. 10 Bregman pleit voor een basisinkomen van circa 1.000 euro per maand, de zogenoemde armoedegrens, voor iedere Nederlander. Dit kost bijna 195 miljard euro per jaar – 15 ruim 30 procent van het bbp¹⁾. Onzinnig is zijn argument ‘dat dit veel geld kost, maar dat de overheid nu al

50 procent bbp voor haar rekening neemt’. Bregman vergeet te vermelden dat dit inclusief uitgaven voor zorg, onderwijs en veiligheid is. Als we hierbij alle uitkeringen, toeslagen en de meeste heffingskortingen optellen, ontstaat al snel een tekort van 20 70 miljard euro. Als we rekening houden met arbeidsmarkteffecten, is het tekort nog veel groter. Zijn claim dat bijstandsgerechtigen²⁾ gelukkiger worden van een basisinkomen klinkt 25 als een fata morgana als we beseffen dat de andere Nederlanders worden geconfronteerd met een belastingverhoging van ten minste 25 procent. (3) Er circuleren ook voorstellen 30

35 waarbij iedere volwassene een basisinkomen krijgt gelijk aan de helft van de AOW³⁾ voor een echtpaar (circa 750 euro). Maar ook dan blijft er een gat over van 30 miljard euro. Bovendien zal een dergelijk basisinkomen niet volstaan. Immers, anderhalf miljoen (alleenstaande) AOW'ers zullen dan worden geconfronteerd met een verlaging van ruim 300 euro per maand. Uiteraard is het niet acceptabel dat een grote groep ouderen door de bodem van het bestaan zakt. Een aanvullende uitkering zal noodzakelijk zijn. Ook andere groepen zullen gecompenseerd moeten worden. Dit alles zal leiden tot nieuwe regelingen en bureaucratie.

(4) In de plannen voor de invoering van een basisinkomen krijgt de betaalbaarheidsdiscussie een plek onder de noemer dat er nog een aloude en allerminst opgeloste discussie over de dekking van een basisinkomen is. Daarom wil men het basisinkomen vooralsnog beperken tot de bijstand en wordt voorgesteld alle (sollicitatie)verplichtingen en regels voor bijverdiensten te schrappen. Omdat controle niet meer nodig is, kan fors bespaard worden op ambtenaren. Om te voorkomen dat het aantal bijstandsgerechtigden 'aanzienlijk' groeit, beperkt men wel het bijverdienen tot het minimumloon.

(5) Er zal echter een enorme prikkel ontstaan om zwart meer te verdienen dan het minimumloon, terwijl er niemand is om dit te controleren. Uiteindelijk zal ook dit voorstel leiden tot nieuwe controles en bureaucratie.

(6) Er zijn ook principiële bezwaren tegen een basisinkomen. Talenten blijven onbenut en het staat haaks op het uitgangspunt van een activerende sociale zekerheid. In het verleden

zijn verschillende delen van de verzorgingsstaat activerend gemaakt. Gemeenten namen hun verantwoordelijkheid voor een gebudgetteerde bijstandswet, waardoor de instroom zichtbaar afnam. Er kwam een arbeidsongeschiktheidsregeling die het principe 'van wat mensen niet kunnen' omdraaide naar 'wat mensen wel kunnen'. In de nieuwe WIA⁴⁾ worden mensen die participeren dan ook extra beloond. Inmiddels is dit principe ook bij de jonggehandicapten in de nieuwe participatiewet het uitgangspunt geworden en worden op lokaal niveau afspraken gemaakt met werkgevers.

(7) Het voorstel tot een basisinkomen gaat bovendien voorbij aan het principe van wederkerigheid in solidariteit. Echte solidariteit is niet zomaar een uitkering, maar is: iedereen doet mee, opdat wie echt niet kan, verzorgd wordt.

(8) Eveneens onvermijdelijk is een verdere verstatalijking⁵⁾. Zo worden de werknemersverzekeringen WW⁶⁾ en WIA afgeschaft en ondergebracht in het basisinkomen. Zou dit niet gebeuren, dan blijft immers een lappendeken aan regelingen bestaan. Dan moet echter ook afscheid worden genomen van loongerelateerde uitkeringen en het principe dat

iemand die tijdelijk buiten zijn schuld werkloos is een hogere uitkering verdient dan het sociale minimum. Dit maakt de rol van de overheid onnodig groot en gaat ook voorbij aan het principe van goed werkgeverschap.

(9) Zo zit in de huidige WIA nadrukkelijk het principe dat goede werkgevers worden beloond. Wie ervoor zorgt dat zijn mensen niet arbeidsongeschikt worden, wie met andere woorden een goede werkgever is, wordt daarvoor beloond. Met een

(lokaal) basisinkomen worden de
130 verschillende verantwoordelijkheden
van overheid, markt en samenleving

verstoord, iets wat het ook zeer
onwenselijk maakt.

*naar: Raymond Gradus
uit: de Volkskrant, 19 mei 2015*

Raymond Gradus is hoogleraar Bestuur en economie publieke sector aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.

noot 1 bbp: bruto binnenlands product. De totale geldwaarde van alle in een land geproduceerde goederen en diensten gedurende een jaar

noot 2 bijstandsgerechtigden: mensen die op geen enkele manier eigen inkomsten kunnen verkrijgen en niet in aanmerking komen voor een andere uitkering, kunnen een beroep doen op de Bijstandswet en zijn in die situatie bijstandsgerechtigd

noot 3 AOW: de Algemene Ouderdomswet (AOW) waarmee in Nederland het verplichte, collectieve ouderdomspensioen is geregeld. Ook de uitkering die volgens deze wet wordt gedaan, duidt men aan met de term AOW.

noot 4 WIA: de uitkering die iemand kan aanvragen als deze door ziekte niet of minder kan werken. De afkorting staat voor Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen

noot 5 verstatalijking: het vergroten van de bemoeienis van de overheid met de maatschappij

noot 6 WW: de uitkering die iemand kan aanvragen als deze werkloos wordt, zodat deze toch een tijdelijk inkomen heeft. De afkorting staat voor Werkloosheidswet.

Tekst 3

Stiekem ben ik een docent

(1) Soms vraag ik me af waarom ik in de krant schrijf. Uit ijdelheid? Natuurlijk, dat ook. Mensen herkennen mij en complimenteren mij met mijn
5 columns, dat is leuk. Maar vaak gaat dat zo: ‘Uw laatste column vond ik weer uitstekend. Waar ging die ook alweer over? Eh – dat ben ik even kwijt, maar ik vond hem wel goed.’ Ik
10 vind dat niet erg. Mensen lezen de krant niet om er onmisbare informatie uit te halen. De dingen die u echt moet weten, hoort u van uw naasten

(‘het dak lekt’), van uw collega’s
15 (‘Jansen gaat failliet’) of van internet (‘Schiphol is dicht’). Kranten, radio en televisie leveren vooral entertainment, *nice to know*¹⁾, maar zelden need to know.²⁾

20 (2) Bij stukjes over voeding zou je denken dat de lezers eruit willen leren hoe ze gezonder kunnen eten. Maar daar zitten mensen niet op te wachten; ze hebben al vaak genoeg gehoord wat gezond is. Wat ze van de media willen, is verstrooiing. Ze

willen schokkend nieuws ('Brood is slecht'), ze willen bevestiging ('Wijn is goed') en ze willen schuldigen zien ('ADHD komt door E-nummers³⁾'). Journalisten moeten daaraan tege- moet komen, anders worden ze werkloos. Maar journalisten willen meer zijn dan entertainer: ze willen bedrog 35 ontmaskeren en laten zien hoe het echt zit. Dat is een spagaat, maar nogal wat journalisten weten die spa- gaat om te zetten in een mooi ballet waarin ze datgene wat ze willen zeg- 40 gen toch weten over te brengen.

(3) Mijn kijk op journalisten is door drie fases gegaan. De eerste was de naïeve, waarin ik vond dat de media mensen moesten onderwijzen. De tweede was een cynische fase: de media leveren alleen maar vermaak 45 en geven niet om de feiten. De derde fase is er een van respect.

(4) Niet dat er geen slechte journalis- 50 ten zijn; die zijn er, net als slechte loodgieters, chirurgen en bankiers. Sommige journalisten zijn bevooroor- deeld of lui, ze schrijven maar wat op 55 en ze leggen mensen woorden in de mond. Ik ben in prestigieuze tele- visieprogramma's geweest waarvan de redactie vond dat ze zelf wel wis- ten wat gezond was. Ze hadden de teksten al uitgeschreven en zochten 60 alleen nog een professor zoals ik om die uit te spreken.

(5) Kranten moeten telkens weer met 65 nieuws komen. Ze publiceren zonder grondige controle persberichten over de nieuwste ontdekkingen bij muizen, nieuwe geneeswijzen voor vetzucht, en ander twijfelachtig wetenschaps- nieuws. Veel journalisten willen echt 70 weten hoe het zit; ze zoeken dat uit en schrijven het op in een pakkend verhaal met een tiende van het aan- tal woorden van de gemiddelde wetenschappelijke publicatie. Ook

sommige radio-interviewers hebben 75 die gave. Midden in een live-uitzen- ding schuiven ze er een schijnbaar onnozel vraagje tussen waarmee ze de zaak op scherp zetten en ik gedwongen word te kiezen: is het 'ja' 80 of 'nee'?

(6) Goede journalisten zijn beter in staat om de essentie eruit te pikken en die duidelijk op te schrijven dan de meeste wetenschappers. De aller- 85 beste wetenschappers schrijven levendig, helder en eenduidig, maar 99% van de wetenschappelijke publicaties bestaat uit een stroom van vage, lange woorden met heel 90 veel slagen om de arm. 'Het zou zus kunnen zijn, maar eventueel kan het ook zo zijn, meer onderzoek is nodig'. Die vaagheid en die woorden- brij dienen soms om te verhullen dat 95 de auteurs niets opmerkelijks gevonden hebben. Maar ook als ze wel iets hebben gevonden, staan ze vaak on- voldoende boven de stof om conclu- sies te durven trekken en moeilijke 100 keuzes te maken. Ze volgen dus het voorbeeld van al die andere collega's die in tienduizend moeilijke woorden niets zeggen.

(7) Dat het allemaal in het Engels 105 moet, maakt het ook niet gemakke- liker. Vandaar dat ik bij proefschrif- ten eerst de populaire Nederlandse samenvatting voor leken lees. Vaak blijkt pas wat de auteur zelf vindt van 110 haar onderzoeksresultaten als ze zich niet meer kan verbergen achter jargon, maar gewonemensenwoorden moet gebruiken.

(8) Goede journalisten volgen zonder 115 het te weten de aan Einstein toege- schreven uitspraak: *Everything should be made as simple as possible, but not simpler.*⁴⁾ Dat is de kern van de wetenschap: niet-essen- 120 tiële verschillen weglaten zodat de

essentiële overeenkomsten blijven en in natuurwetten kunnen worden vastgelegd. Voor die opgave sta ik in mijn wetenschappelijke werk,
125 maar nog meer in interviews en columns. Dan word ik echt gedwongen te beslissen wat er weg kan en wat niet. Leg maar eens in twintig seconden uit of olijfolie gezond is en
130 waarom. Uitputtend, maar als ik de formulering heb gevonden, is mijn eigen begrip verdiept.

(9) Mijn columns moeten leuk zijn om te lezen, maar net als een goede

135 journalist wil ik meer dan u verma- ken. Ik wil u iets laten zien, iets uit- leggen, iets leren. En tijdens die moeizame pogingen om dat voor u op te schrijven, groeit mijn eigen
140 inzicht. Zo leer ik zelf nog het meest van mijn stukjes. Ik schrijf dus in de krant om mezelf te dwingen een onderwerp te doordenken, als sport dus en een beetje uit ijdelheid. Maar
145 stiekem hoop ik toch dat u er iets van leert.

naar: *Martijn B. Katan*
uit: *NRC Handelsblad, 21 februari 2015*

noot 1 *nice to know*: leuk om te weten

noot 2 *need to know*: noodzakelijk om te weten

noot 3 E-nummers: door de Europese Unie goedgekeurde hulpstoffen om de eigenschappen van levensmiddelen, zoals kleur, geur of smaak, te veranderen

noot 4 *Everything should be made as simple as possible, but not simpler*.

Vertaling: Alles moet zo eenvoudig mogelijk worden gemaakt, maar niet eenvoudiger.

De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteur(s). Wie kennis wil nemen van de oorspronkelijke tekst(en), raadplege de vermelde bronnen.

Het College voor Toetsen en Examens is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen.